

De oorsprong van het wapen van de provincie Friesland.

Wanneer men de ~~trap~~^{trap} opgaat in het „College” aan de Tweebaksmarkt ziet men daar tot in het oneindige toe tegels met het wapen van de provincie met aanzienlijke leeuwen (wegens dit aankijken in de heraldiek luipaarden genoemd). Het is een fout, bijna tot in het oneindige toe derhalve herhaald: het moesten leeuwen zijn in profiel gezien, de echte heraldische leeuwen.¹⁾ Het is een fout en toch . . . ! Nu, we zullen zien.

Hoe komt Friesland aan dit wapen met de beide leeuwen? Eekhoff, in „Friesche Oudheden”²⁾, de (niet genoemde) samensteller van den tekst van dit onderdeel, vermoedt, dat het de leeuwen van Thuringen en Meissen zijn die Albrecht van Saksen op de eerste munt, die hij als „gubernator” liet slaan voor Friesland zou hebben aangenomen. Doch uit de bewoordingen van keizer Maximiliaan in de oorkonde d.d. 19 Augustus 1499, waarbij hij aan Albrecht zijn nieuwe wapen vergunt,³⁾ blijkt, dat het wapen van Friesland toen reeds bestond en, zooal niet aan

¹⁾ Als sterk verzachtende omstandigheid voor deze vergissing kan worden aangevoerd, dat zelfs D'Ablain van Giesenburg in zijn werk over Nederlandsche gemeentewapens ('s Grav. 1862) op het titelblad zich aan dezelfde misslag schuldig maakt.

²⁾ Uitgeg. door het Genootschap (Leeuw. 1875) 36.

³⁾ Beschreven als volgt: „ . . . in Mitte bey den Zeichen unnd Schilden Ir Erblicher Lennden ein gelben oder goldfarben Schild, darinnnen aufrecht ein Swartzer Adler mit zwayen Haupten sich von einander kerend, yedes Haubt mit eynem Diadem mit seynen ausgebrayten Flugen unnd unnden in seynem Swanntz den Schild unnd Wappen der yetzberürten Frieszland, die sein mit namen: een plaber Schild, darinn ob einander Zwin gelb Leo mit Iren aufgeworffden Swenntzen zum gaen geschickt, unnderhalb unnd oberhalb der berürten Leo in demselben Schilde ausgepraytet gelbe spene” Blok, Versl. van archivalia 1886—1887, 52.

Albrecht, dan toch bij de grafelijkheid van Holland bekend was. Dit sluit alreeds Eekhoff's veronderstelling uit; het zal dus het wapen zijn dat bij de graven van Holland gold als wapen van Friesland, waarover zij zich heer noemden. Mr. Boeles, die in de Algemeene Vergadering van het Genootschap van 5 November 1915 over dit onderwerp een korte beschouwing heeft gehouden naar aanleiding van een munt van Albrecht ¹⁾ en ook niet verder kon komen dan deze oorkonde van Maximiliaan, maakte er mij sedert opmerkzaam op, dat in Wagenaar eene afbeelding zich moest bevinden van eene miniatuur voorstellende Philips den Goede, verleenende het privilege van 1433, waarbij ook het wapen van Friesland voorkwam. Inderdaad vindt men deze voorstelling aldaar tegenover blz. 108 van de Bijvoegsels en Aanmerkingen voor het Derde deel. Philips omringd door verscheidene zijner grooten neemt daar in ontvangst het register met 's lands privilegiën uit handen van den compilerator Pieter Beoostenzween van Renesse; aan de linkerzijde van den hertog in het tentdak ziet men inderdaad het wapen met de beide leeuwen. Het bestond dus reeds lang vóór 1499. Het register, „Liber remissionum” of „Remissorium Philippi”, beschreven a. w. 105, dateert van c. 1440 en berust in het Algemeene Rijksarchief. De in Wagenaar afgebeelde miniatuur ²⁾ trof ik daar aan achter de inhoudsopgave van het tweede boek, en het bleek mij dat de beide leeuwen waren *aanziende* leeuwen, luipaarden dus. Bovendien behelst het handschrift (een machtige foliant in leer gebonden in renaissance-band, met versierde klampen en sloten) nog twee andere miniaturen, die voor ons onderwerp dienen 1°. onmiddellijk na de inhoudsopgave een gelijksoortige voorstelling van de overdracht van het handschrift aan den hertog, die omgeven is door 18 edelen en geestelijken met de wapens dier edelen er omheen geplaatst; de tent, waaronder de hertog is gezeten, is om den bovenrand versierd met wapens van gewesten, van welke het tiende, van links af gerekend, dat is van Friesland, wederom voerende aanziende leeuwen; 2°. tusschen f°. 26 en 27 van het tweede boek eene voorstelling ongetwijfeld van keizer Lodewijk den Beier, blijkens zijn keizerlijk wapen, met aan zijn

¹⁾ Zie 88e Versl. van het Genootsch., in Vrije Fries XXV 198.

²⁾ Van de miniaturen in dit handschrift ziet thans (Nov. '21) in „De Nederlandsche Leeuw” eene uitvoerige beschrijving met afbeeldingen het licht van de hand van mr. E. J. Thomassen à Thuessink van der Hoop.

linkerhand Margareta van Henegouwen, zijn vrouw, en aan zijn rechterhand graaf Willem II van Holland, Roomsche koning. Op het wapenschild aan den rechtersvoet van de Keizerin vindt men het volgende wapen: I gevierendeeld, 1 Duitschland, 2 gedeeld van Henegouwen en Friesland, 3 gedeeld van Friesland en Holland, 4 Beieren; II Henegouwen-Holland.¹⁾ Ook hier zijn het weder aanzijnde leeuwen.

Dit wapen met de aanzijnde leeuwen voerden dus de Hollandsche graven als heer van Friesland en het gold niet alleen voor dat Friesland, waarover zij gezag uitoefenden n.l. West-Friesland, maar ook voor Friesland tusschen de Lauwers en het Vlie, immers in overeenstemming met hunne aanspraken op dat gebied mochten zij geen onderscheid maken in dit opzicht tusschen West-Friesland en „Oest Vrieslant”. Als nu Maximiliaan spreekt van leeuwen vergist hij zich en vergeet hij nader aan te duiden, dat het aanzijnde leeuwen waren of luipaarden en dienengevolge heeft Albrecht — gelijk een Duitsch militair past — de voorschriften van hooger hand, „pünktlich” nalevend, aan zijn nieuw verworven gewest een ander wapen bezorgd dan dat van West-Friesland. Het bleef sedert een onderscheid, dat zich later openbaarde. Want al moge in Maximiliaan's tijd West-Friesland reeds geheel in Holland zijn opgenomen, toen tengevolge van het beleg van Haarlem Hollands Noorderkwartier zijn eigen Gecommitteerde Raden verkreeg en behield, den levensduur der Republiek door, voerde het een zegel bestaande uit een wapen met twee aanzijnde leeuwen en zeven blokken en omgeven door de wapens van de steden uit het kwartier²⁾: men was het aan het einde der 16e eeuw dus nog niet vergeten. De ontwerper voor de tegels in het gouvernementgebouw te Leeuwarden had dus onbewust een historischen grond voor zijne vergissing, die niettemin toch eene vergissing blijft, daar het aan Albrecht verleende wapen nu eenmaal officieel het Friesche is geworden.

Welke is nu de oorsprong van dit wapen? Dit is een tweede vraag. Ik waag me aan een gissing, materiaal staat mij daarbij

¹⁾ Deze nauwkeurige omschrijving dank ik mr. van der Hoop, die mijne aantekening, die als voorloopig bedoeld was, wel heeft willen nazien en verbeteren.

²⁾ Afgebeeld bij Muller, Onze Gouden Eeuw 1e uitg. I. 161, waar het foutiefelijk het Statenzegel van Friesland wordt genoemd.

hier in Drente weinig of niet ten dienste. De graven van het Hollandsche huis voerden een klimmende leeuw, dat is dan ook het wapen van Holland geworden. Jan van Avesnes, graaf van Henegouwen, verving in 1297 de kepers van Henegouwen op zijn schild door den leeuw van Vlaanderen, eene uittarting voor graaf Robert van Vlaanderen uit het vijandige huis van Dampierre. ¹⁾ In 1299 kwartileerde hij, graaf van Holland geworden, dit nieuwe wapen met dat van Holland. Deze twee leeuwen nu in het wapen van Friesland wijzen m. i. op een herkomst uit het Henegouwsche huis ²⁾ en het zal dan dateeren uit den tijd, dat geheel West-Friesland, voorheen een geographisch begrip, zich aan een graaf uit het Henegouwsche huis onderwierp, hetgeen geschiedde in 1340. ³⁾

En de zeven blokken? De zeven Zeelanden zijn het gewis wel niet; hoezeer graaf Willem III er op uit was om zijn gezag te doen toenemen aan de overzijde van de Zuiderzee, waarin hij beter slaagde dan ons nog bekend is, van die Zeelanden heeft deze „Realpolitiker” niet gedroomd; het zullen zijn geweest, naar ik gis, de gerechten Drechterland, Houtwouder-ambacht, Niedorp, Langedijk, Tessel en Wieringerland, die voor het eerst in 1309 worden genoemd als vormende „tota communitas Westfrisie.” En het zevende blok dan? Dit moet dan aanduiden Medemblik, toenmaals de eenige stad nog in Westfriesland. ⁴⁾

Is mijn veronderstelling juist dan is dus het embleem van Friesland uitgedacht en verleend door den graaf van Holland, den aartsbelager van de Friesche vrijheid, en het symbool van de onderwerping van de stamverwanten over de zee. En het aloude wapen bleef alleen in stand in dat van de provincie Gro-

¹⁾ Zie mijn werk over Jan van Henegouwen, 11.

²⁾ Dat de leeuwen aanzienende zijn geworden en, van klimmend, stap-pend, waren wijzigingen, die men expresselijk vaststelde; zulke variaties in stand b.v. ontwaart men in de wapens van de gemeenten Beverwijk, Zaandam, Westzaan, Koog aan de Zaan en Wormerveer, alle stammende uit het wapen van Jan van Henegouwen, die heer was in deze plaatsen.

³⁾ Van Mieris. Gr. Charterb. van Holl. en Zeel. II 78. Verg. 80, 81 en 197. *Van Mieris stoorde zich niet aan het gebruik van de Raaschyl (W. 2)*

⁴⁾ Het verkreeg stadsrechten in 1289. Zie van den Bergh, Oorkb. van Holland en Zeeland II no. 664. In 1355 eerst volgde Enkhuizen, weer een jaar later Hoorn. Zie Pols, Westfriesche Stadsrechten in Rechtsbr. 1e Reeks VII. 1e deel XVI.

ningen, als wapen van de „Friesche” Ommelanden, die hun Friezendom hoog hielden tegenover de toen nog Spaansche Stad, die Ommelanden, die sedert hun Friesch karakter verloren en aan het Friesche taalgebied zijn ontvallen. In trouwe, wel zwaar te verdragen voor een Standfries, dat alles?

S. A. WALLER ZEPER.